

MÉRIE VAN DER RIJT

Een bewogen
leven met de
eigenzinnigste
schilder van de
zeventiende
eeuw

HET HUISHOUDEN VAN GRIETJE STEEN

XANDER

ROMAN

1

3 februari 1637

Arm in arm lopen de zussen van de markt naar huis. Het vaatje boter aan Maria's arm bungelt op de maat van hun tweestemmige gezang. Grietjes stem is helder als glas boven de fluwelen klank van haar zus.

*'Al die willen te kaap'ren varen
Die moeten mannen met baarden hebben, ja ja, mannen met
baarden.'*

De straatveger zet zijn kar neer en applaudisseert. Maria maakt een reverentie voor hem. Even slaat ze haar blik neer om hem meteen daarop uitdagend aan te kijken. Maria durft toch ook alles.

'Nog één!' klinkt een vrouwenstem boven hun hoofden.

'Nu het lied van heer Halewijn!' gilt een meisje dat net boven het venster uit komt. Ze heeft vast geen idee dat dat lied gaat over een zanger die jonge vrouwen verleidt en vermoordt. Als ze uitgezongen zijn, trekt Grietje haar zus mee naar huis. De krimpvis wacht.

'Jullie vader lijkt zijn verstand verloren!' roept moeder vanuit de keuken. Te ruiken aan de geur van geraspte citroenschil, is ze al begonnen aan de voorbereidingen voor het feestmaal. Grietje heeft zin om haar te gaan helpen.

'Hij heeft nog geen cent verdiend, maar wil zijn geluk in de tulpenhandel nu al vieren. Uitgerekend met Adriaen van de Venne,' klinkt het weer vanuit de keuken.

'O nee, toch niet die akelige vent!' roept Maria uit. 'Hij schildert niks dan lelijke, kreupele bedelaars en blinde muzikanten!'

'Vreselijke man,' valt Grietje haar zus bij. 'Heb je 't *Sijn ellendige beenen die Armoet moeten draegen* ooit gezien? Dat schilderij van die blinde boer die rondsjouwt met een zielige vrouw en kind.' Ze voelt haar wangen rood worden van verontwaardiging.

‘Niks dan leedvermaak inderdaad,’ zegt moeder zuchtend, ‘maar goed, Adriaen heeft wel contacten bij het hof en is kind aan huis bij Huygens. Je weet nooit wie je nog nodig hebt.’ Ze veegt haar handen af aan haar schort. ‘We kunnen natuurlijk ook de Van Balckeneyn-des vragen. Dan wordt het in ieder geval geen dolle boel.’

Maria briest als een paard. ‘Dan moeten we wel de hele avond van alles over zwaluwstaarten, pen-en-gatverbindingen en katrollen aanhoren.’

‘Ach, welnee, kind, een stadsbouwmeester heeft het daar niet over. Al kan hij wel eindeloos dooremmeren over paleizen die hij nog gaat bouwen met Pieter Post. Pietertje dit en Pietertje dat,’ zegt moeder, die weer naar de keuken gaat. Grietje glimlacht.

Moeder is sinds een paar dagen gelukkig weer uit bed. Vader had al hun geld in de tulpen geïnvesteerd, wat moeder bloednerveus had gemaakt. Daardoor zag de duivel zijn kans schoon en had hij haar weer op de hielen gezeten, volgens de chirurgijn die twee weken geleden was langsgekomen. Hij vond een aderlating weer hard nodig. En als dat niet hielp, moesten bloedzuigers hun werk maar doen. Of anders een brandijzer boven op moeders hoofd. Als ze de wond zo lang mogelijk open zouden houden, kon al het kwalijke hopelijk ontsnappen. Als melancholie niet grondig werd aanpakt, kreeg de duivel vrij spel. Dan volgde uitzinnigheid en restte alleen nog het dolhuis, zo had de chirurgijn stellig gezegd. Godzijdank was vader niet thuis geweest toen de man zijn angstaanjagende verhaal afstak.

Maria had de chirurgijn vriendelijk bedankt en gezegd dat ze het nog wel even zouden aanzien en veel tot God zouden bidden.

‘Niks dan bangmakerij,’ had Maria gezegd, nadat ze hem de deur uit gewerkt had.

Hoe doet ze dat toch, had Grietje zich afgevraagd. Haar zus is pas vijftien, al lijkt ze een stuk ouder.

Sinds Grietje zich kan herinneren houdt ze de gemoedstoestand van moeder in de gaten. Als ze alleen al denkt aan de vele bezoeken van de chirurgijn wordt ze misselijk. Vaak begon moeder al zachtjes te huilen als hij in de gang stond. Eenmaal bij haar bedstee, keek ze hem alleen nog met holle ogen aan, alsof ze er niet echt meer bij was. Meestal hield Grietje moeders hand vast. Ze knijpt haar ogen stijf-

dicht als ze aan de aderlatingen denkt. Het snerpende geluid van het slijpen van het mes, het felle haastige snijden in moeders elleboogholte en het druppen van het bloed in de kom. ‘Net op tijd,’ zei de chirurgijn altijd. Vervolgens veegde hij met een vuile doek het zweet van zijn voorhoofd. ‘Het scheelde niets of ze was bezweken voor het aandringen van de duivel,’ voegde hij er vaak ook nog aan toe.

Grietje is altijd opgelucht als haar moeder bezig is in de keuken of gewoon vrolijk is. Wel let ze er altijd op dat ze zich niet te veel vermoeit, want haar toestand kan elk moment omslaan. Daarom gaat ze gauw naar de keuken om het over te nemen van moeder die net de citroenrasp op een bord schuift. Ze pakt een mes en begint met het snijden van de foelie. Niet te fijn, want dan verliest het zijn smaak. Moeder schudt haar hoofd als Maria met veel kabaal de bezem pakt. Op het slepende ritme van het geveeg, begint ze met overdreven zware stem een dranklied te zingen. Moeder en Grietje schieten in de lach en vallen in.

*Ik ben zo gaar, zo zat als een kan,
En 'k weet niet waar ik slapen kan.
Mijn hoed is weg, mijn geld is op,
Ik voel mij lam van 't bier en jop.
Maar als ik morgen wakker word,
Dan zing ik weer een vrolijk chord.
Want zuipen is mijn leven lang,
Mijn lust, mijn liefde, en mijn zang!*

's Avonds komen de Van Balckeneyndes en Adriaen van de Venne vlak na elkaar binnen. Moeder schenkt de roemers vol.

‘Ach, buurvrouw, wijn had echt niet gehoeven. Bier is goed genoeg voor ons, hoor,’ zegt Elizabeth van Balckeneynde, terwijl ze een zuinig mondje trekt.

‘Niks mooiers dan voorspoed delen met vrienden,’ zegt vader, terwijl hij achteroverleunt en zijn buik alle ruimte geeft.

Grietje schrikt van de schaduw die plotseling over vader valt. Met grote ogen kijkt ze naar de muur tot Maria haar geïrriteerd aankijkt en sist: ‘Wat nou weer?!’

Maria kan dan wel wijs zijn voor haar leeftijd, toch heeft ze weer eens niet in de gaten dat de duivel rondwaart. Grietje is bang dat hij het wambuis van vader zal laten knappen. Ze sluit haar ogen en bidt in recordtempo vijf weesgegroetjes. Als ze niet snel genoeg bidt, staat vader straks in zijn hemd.

‘Haal jij de krimpvis, Grietje?’ zegt moeder met een bezorgde blik. De schaduw op de muur is haar natuurlijk ook niet ontgaan.

Grietje loopt snel naar de keuken. Als ze nou zonder adem te halen drie weesgegroetjes bidt, zal God de duivel verjagen. Ze haalt diep adem en begint dan zachtjes het gebed te fluisteren. Na het derde ‘nu en in het uur van onze dood. Amen’ moet ze zich vasthouden aan de schouw. Zwarte vlekken dansen voor haar ogen, maar ze heeft het gehaald.

Gauw wikkelt ze doeken om haar handen en haalt de schaal uit de oven. Ze knijpt wat citroenen uit over de vis. Hij is mooi goudbruin en geurt als de zee in de zomer.

‘Proost! Dat de tulpen maar mogen groeien en bloeien!’ hoort ze vader vanuit de zitkamer roepen.

Weer die koude wind langs haar rug. De duivel geeft niet op. Voor ze naar bed gaat, zal ze drie rozenkransen bidden en tussendoor zo kort mogelijk ademhalen, tussen haar tanden door, zodat de duivel geen kans krijgt naar binnen te floepen.

‘Kind, je zou een kookboek moeten schrijven met de exacte hoeveelheid van elk kruid. De smaak is zo verfijnd. Echt die van een verstandige kok,’ zegt Elizabeth tegen Grietje voor ze met haar vingers een keurig afgesneden stuk vis in haar mond steekt.

Grietje glimlacht naar haar. Recepten opschrijven, echt iets voor Elizabeth om te bedenken. Het liefst zit die de hele dag met haar neus in het kasboek. Optellen en aftrekken, meten en wegen. Een kookboek, Grietje moet er niet aan denken. Als zij kookt nemen haar handen het over en is haar hoofd eindelijk stil.

‘Dat meisje heeft smaak! Ze is een echte Van Goyen,’ zegt vader. Grietje is het compliment van de buurvrouw op slag vergeten en kijkt dankbaar naar vader. ‘Net als haar zus. Ik denk dat alle marktkoopmannen het van schrik in hun broek doen als zij eraan komt!’

Als vader in geuren en kleuren vertelt hoe zijn oudste dochter een

marktkoopman op zijn nummer heeft gezet, voelt Grietje de teleurstelling van die middag weer opvlammen.

‘Ik ben thui-huis. Verse vi-his!’ had haar zus gezongen terwijl ze de zitkamer binnendenderde met haar laarzen nog aan. ‘Die koopman op de hoek probeerde me alweer oude vis aan te smeren. Die ogen van die kabeljauw! Helemaal weggezakt! En dan die kieuwen... Slijmerig en bruin! Zo smerig. Ik vroeg expres hard of hij ook verse had. Nou, hij schrok zich dood, iedereen kon het horen. Hij wist niet hoe snel hij deze jongens uit de mand achter hem moest pakken.’

Grietje ziet weer voor zich hoe Maria’s dikke bruine vlechten meedansten op haar aanstekelijke lach. Daarna hield ze de linnen marktzak open en liet ze twee grote grijze vissen zien met een bijna witte buik. Heldere bolle ogen staarden in het niets. Maria duwde met haar duim de zachtroze kieuwen open.

‘Zal ik de kabeljauw voor vanavond stoven?’ Grietje gooide het eruit, terwijl Maria nog steeds stond te stralen.

‘Lekker, jij kunt krimpvis zo goed klaarmaken,’ zei moeder meteen. Natuurlijk had zij door dat Grietje wilde bewijzen dat ze ook wat waard was. ‘We hebben nog citroen, gestampte peper en foelie, maar de boter is op. En of we nog beschuit hebben weet ik niet.’

‘Beschuit hebben we, maar de boter is inderdaad op,’ zei Grietje, die altijd precies wist wat er in de voorraadkelder ligt. ‘Ik loop wel even naar de Grote Markt.’ Ze was blij dat ze even weg kon. De kamer was haar plotseling veel te benauwd.

‘Ik loop met je mee, liefste zusje,’ zei Maria vrolijk.

Echt niemand kan boos blijven op Maria.

‘Die meid is net haar vader,’ gaat vader verder tegen de Van Balckeneyndes en Van de Venne, terwijl hij naar Maria glimlacht. ‘Niemand smeert een Van Goyen ouwe vis aan!’

Het zou haar vader leren als zijn tulpen niets opbrachten. Meteen schrikt Grietje van haar kwade gedachte. Vanmiddag had ze ook al zoiets gedacht.

Ze knijpt haar ogen dicht om de duivel die haar kwade gedachten inblaast te verjagen. Tevergeefs.

‘Meidje, wakker worden,’ roept Adriaen, terwijl hij zijn vettige

roemer in de lucht houdt. ‘Je weet toch wel dat vis drie keer moet zwemmen? Eén keer in het water, één keer in de boter en één keer in de wijn.’ Plots laat hij een keiharde boer.

Elizabeth knijpt haar ogen dicht en schudt kort haar hoofd.

‘Zo is het!’ roept vader, die ook zijn lege roemer omhooghoudt.

Maria doet alsof ze niks hoort en Grietje weet wat ze denkt: doe het lekker zelf.

Grietje schenkt de mannen bij en opnieuw voelt het alsof ze verliest van haar zus. Uit haar ooghoeken ziet ze Elizabeth een korte beweging met haar hoofd naar de deur maken, terwijl ze haar man aankijkt. Vervolgens drinkt Van Balckeneynde zijn roemer in één teug leeg en ze staan tegelijkertijd op.

‘Dank voor de genoeglijke avond,’ zegt hij, terwijl hij zijn eetdolk weer in zijn gordel steekt. ‘Morgen is het weer vroeg dag.’

Als de voordeur dichtslaat, haalt vader de zilveren molenbeker uit de kast. Grietje ziet moeder afkeurend naar hem kijken. Net als de buurvrouw heeft ze een hekel aan zuipfestijnen, maar zij kan moeilijk weg.

Vader ademt diep in en blaast dan hard in het pijpje van het molentje en zet zo de wieken in beweging. ‘Zo draait de molen!’ roept hij en hij zet de beker neer.

Adriaen vult hem tot de rand.

Grietje kijkt naar moeder, maar nog altijd zwijgt ze. Maria daarentegen zit te grinniken bij het vooruitzicht dat vader alle wijn in één keer achterover zal slaan voordat de wieken stilvallen.

En ja hoor, het is vader gelukt. ‘Nu jij,’ zegt hij lachend, terwijl hij met de rug van zijn hand zijn mond afveegt.

‘Zo draait de molen!’ roept Adriaen nadat hij in het molenglas heeft geblazen. Voordat het glas leeg is, zijn de wieken gestopt. ‘O nee!’ roept hij overdreven.

Vader schenkt hem schaterend bij.

Tot opluchting van Grietje en ergernis van Maria zegt moeder: ‘Meiden, onder de wol. Wijn in de man, wijsheid in de kan.’

‘Zuipen en vreten doet luttel weten,’ vult Adriaen aan met dubbele tong.